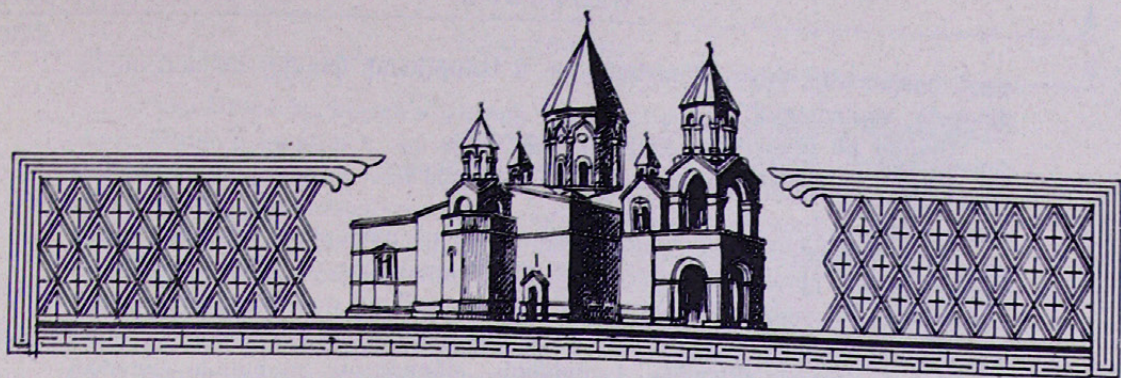

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԾԾՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՄԲՈՂԶ

Անթիլիասի Տանն Կիլիկիո Աթոռի հետ Մայր Աթոռիս հարաբերությանց մասին այլևս գրեթե ասելիք չմնաց: Այս է մեր եզրակացությունը նաև այժմ, ընթերցելուց հետո Անթիլիասում տպված պաշտոնական վերջին հրատարակությունը՝ «Էջմիածնի մեջ գումարված եպիսկոպոսական ժողովին, Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության մասնակցության մասին» (Անթիլիաս—1970):

Մենք բնավ տրամադիր չէինք այս հարցին անդրադառնալ և հրապարակել փոխանակված նամակներն ու հեռագրերը Մայր Աթոռիս և Կիլիկյան Աթոռի միջև, սակայն, քանի որ Անթիլիասի կաթողիկոսությունը հարմար է նկատել ա՛յս օրերին հատուկ մի գրքույկ հրատարակել, փոխանակված նամակներից միայն որոշ մեջբերումներով, խմբագրությունս անհրաժեշտ գտավ անդրադառնալ վերոհիշյալ գրքույկին և հրապարակել փոխանակված բոլոր նամակներն ու հեռագրերն ամբողջությամբ և տալ իր լուսաբանությունները, որպեսզի ճշմարտությունը երևան գա ոչ թե կիսով չափ, այլ ամբողջությամբ:

Անթիլիասի պաշտոնական հրատարակությունը 57 էջերի մեջ փորձում է ապացուցել՝

1. Թե Անթիլիասի գահակալ Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսն է եղել վերարժարծողը եկեղեցական բարեկարգությանց հարցերի քննարկմանը, առաջարկելով օրակարգ և ծրագիր՝ իր 15 մարտ 1968 թվակիր նամակով՝ ուղղված Ամենայն Հայոց Հայրապետին.

2. Թե օրակարգի վրա այլ հարցերի մուծումը Մայր Աթոռի կողմից մի տեսակ ձգտում է բուն կենսական հարցից շեղվելու.

3. Թե 1969 թ. Էջմիածնում գումարված եպիսկոպոսաց ժողովին կիլիկյան եպիսկոպոսների չմասնակցելը հետևանք է գոյացած մի համաձայնու-

թյան խախտումի, ինչ-որ խորհրդավոր և Անթիլիասի կողմից անհասկանալի մնացած պատճառով:

Սրանք են հիմնական մտքերը գրքույկի:

Ահա և խմբագրությանն լուսաբանությունները:

Ա. Փոխանակված մամուլների ամբողջական բնագրերի հրապարակումը անհրաժեշտ է, որովհետև Անթիլիասի հրատարակչությունը միայն որոշ մեջքերումներ է կատարում, ընթերցողին ներկայացնելով այն հատվածները միայն, որոնք կարող են նպաստել իր մեկնություններին:

Այս պարագան ակնբախ է, օրինակ, վերոհիշյալ գրքույկի առաջին պնդումի նկատմամբ: Իրողությունն այն է, որ 15 մարտ 1968-ից շատ առաջ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը վերաբժարձել է հայ եկեղեցու բարեկարգման հարցը և նախաձեռնել եպիսկոպոսաց ժողովի գումարում, ինչպես հայտնում է Տ. Տ. Վազգեն կաթողիկոսը Իր 9 ապրիլ 1968 թվակիր պատասխան նամակում:

Արդարև, թե՛ 1956-ին Կահիրեում և թե՛ 1958-ին և 1962-ին Մալթ Աթոռում տեղի ունեցած եպիսկոպոսաց ժողովները զբաղվել են սույն հարցով և կատարել նախապատրաստական աշխատանքներ, իսկ 1967-ին խորհրդակցական մի ժողովից հետո, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը որոշել է Մալթ Աթոռում եպիսկոպոսաց ժողով գումարել 1969-ին մյուսնօրհնության առիթով և կազմել ժողովի օրակարգը՝ բաղկացած 9 հարցերից, այդ թվում նաև՝ հայ եկեղեցու բարեկարգության հարցը, և գրավոր հայտնել այդ մասին ս. Էջմիածնի եպիսկոպոսներին 1967-ին: Այսպես, օրինակ, Տ. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսը 19 հոկտեմբեր 1967-ին այդ մասին երկարորեն գրել էր Կ. Պոլսի Տ. Շնորհք պատրիարքին:

Բ. Անթիլիասի վերոհիշյալ հրատարակչությունը, ինչպես և Ինքը Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսը Իր մամուլներում, անընդհատ պնդում են, բոլորովին անհամոզեցուցիչ կերպով, թե եպիսկոպոսաց ժողովը պետք է զբաղվի միմիայն եկեղեցական բարեկարգության հարցերով, և այնպիսի մի տոնով, որ կարծեք Անթիլիասի Աթոռը լինեք որոշողը, թե Ամենայն Հայոց Հայրապետը ի՞նչ օրակարգի հարցեր կարող է ներկայացնել եպիսկոպոսաց ժողովին և թե՛ եկեղեցական բարեկարգության հարցերով զբաղվելու անհրաժեշտությունը կարծեք թե ժխտե՛ր՝ նույնքան կարևոր այլ հարցերով զբաղվելու հնարավորությունը:

Գ. Կասկածից վեր է որևէ սրտցավ և ողջամիտ հայ մարդու համար, որ մեր օրերին, Հայաստանյայց եկեղեցու ներքին կյանքում, աննախընթացորեն սուր տազնապ ստեղծող և հետևաբար ամենահրատապ և ամենաանհետաձգելի հարցը եղել է և մնում է այդ տազնապի վերացման և եկեղեցական ներքին միության վերականգնման հրամայականը:

Այնուամենայնիվ, 26 օգոստոս 1969 թվակիր իր նամակում Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսը հայտարարում է, թե՛ «Մեզի համար նման հարց ըստ էության գոյություն չունի, որովհետև Հայաստանյայց եկեղեցին միշտ մի եղած է, մի է՝ ալսօր և մի պիտի մնա հավիտյան: Մեր անխախտ հավատքն ու համոզումը այն է, որ անոր ներքին միությունը չէ խախտված երբեք, որպեսզի կարոտի ամբապնդումի»: Նույն պնդումներն է անում նաև հրատարակված գրքույկը:

Ի սեր Աստուծո, ինչպե՞ս կարելի է այս աստիճան անտեսել իրողությունները. ինչպե՞ս կարելի է այս աստիճան չզգալ մեր ժողովրդի համատարած խոռվքը և ընդվզումն ի տես սփյուռքը և. էջմիածնից բաժանելու Անթիլիասի գործադրած քաղաքականության: Եվ եթե Անթիլիասը այսքան հաստատ կերպով համոզված է, որ «Մեր եկեղեցվո ներքին միությունը չէ խախտած երբեք, որպեսզի կարոտի ամրապնդումի», ապա ինչո՞ւ է նա այնքան հետևողականորեն խուսափում այդ հարցի քննարկումից: Ինչո՞ւ: Անթիլիասը մի կողմից խոսում է հայ եկեղեցու միության, սիրո և եղբայրության մասին, սակայն մյուս կողմից այդ միությունն ու եղբայրությունը իրապես, գործնապես և օրինավորապես կյանքի կոչելու մասին չի ուզում խոսքի իսկ մատել:

Տարակույս չկա, որ մեր ժողովուրդը բավարար չափով ողջամիտ է և իրատես՝ հասկանալու համար ճշմարտությունը:

Դ. Անթիլիասում հրապարակված գրքույկը, երկար մեկնաբանություններով, իզուր տեղն է չարչարվում՝ փորձելով ապացուցել, թե իբր Մայր Աթոռի կողմից կատարվել է «խախտում գոյացած մի համաձայնության»:

Նախ պետք է հստակ լինի բոլորին, թե Ամենայն Հայոց Հայրապետը երբեք չի համաձայնվել, որ եպիսկոպոսաց ժողովի օրակարգից լրիվ հանվի «Հայ եկեղեցու միության ամրապնդում» հարցը, այլ ընդառաջել է Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսի 26 օգոստոս 1969 թվակիր մամակին, որ այդ հարցը ըստ էության քննարկվի եպիսկոպոսաց ժողովից հետո, երկու Աթոռների կողմից կազմված մի հանձնաժողովում: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը թե բերանացի՝ տ. Գարեգին եպս. Սարգսյանին, և թե գրավոր՝ Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսին, հայտնել է, որ տվյալ հարցը օրակարգի վրա կպահվի, սակայն եպիսկոպոսաց ժողովը կբավարարվի Կիլիկյան Աթոռի վերոհիշյալ առաջարկ-բանաձևով. և հարցի ըստ էության քննարկումը կփոխանցի հանձնաժողովին, որը պետք է կազմվեր Մայր Աթոռի և Կիլիկյան Աթոռի ներկայացուցիչներով:

Ե. Այս բոլորից հետո, ճշմարիտ է, որ Վեհափառ Հայրապետի վրա ծանորերեն շփոթեցուցիչ ազդեցություն թողեց Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսի՝ Բոստոնում արտասանած ճառը, հրապարակված «Հայրենիք» օրաթերթի 1969 թվի հուլիսի 11-ի համարում: Այդ ճառի բնագիրը Բեյրութի «Զարթոնք» օրաթերթը վերահրատարակել էր օգոստոսի 17-ին, և որը առաջվել էր Մայր Աթոռում սեպտեմբերի 6-ին միայն, այդ՝ սեպտեմբերի 6-ին: Ի՞նչ կա այստեղ անհավատալի, տրված լինելով, որ թերթերը շուրջ մեկ ամիս ուշացումով են հասնում Բեյրութից Հայաստան: Եթե իրոք Վեհափառ Հայրապետը ծանոթ եղած լիներ այդ ճառի բովանդակությանը, հնարավոր էր, որ այդ մասին ակնարկած չլիներ տ. Գարեգին եպիսկոպոսին, երբ նա օգոստոսի վերջերին և. էջմիածնում էր գտնվում իբրև բանագնաց: Տ. Գարեգին սրբազանն ի՞նչ է կարծում իր խղճի խորքում:

Այդ, Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսի Բոստոնի ճառը անմախքնությունն մտահոգիչ է, իր **կուսակցական-քաղաքական շեշտված բովանդակությամբ:**

Ահա թե ինչո՞ւ արդարացի էր Ամենայն Հայոց Հայրապետի վիճարկը և Նրա 10 սեպտեմբեր 1969 թվակիր հայտարարությունը, թե «նայ իրականության մեջ երբեք չի պատահել, որ մի բարձրաստիճան հոգևորական պաշտոնապես և հրապարակով այնքան շեշտված և ամբողջական կերպով իր լամնը և իր հոգևոր առաքելությունը մույնացրած լինի մի քաղաքական կուսակցու-

թյան ծրագրի և գործունեության հետ»։ Վեհափառ Հայրապետը ավատաւոր հայտնելով այդ անսպասելի ելույթի առթիվ, եղբայրորեն հորդորում էր Անթիլիասի գահակալին, որ նա, պատշաճ մի ձևով, հետո կոչի հիշյալ իր հայտարարությունները, «այլապես անօրինակ մի նոր կացություն կստեղծվի իր և իր Աթոռի համար, հայ եկեղեցու և ժողովրդի ծոցում»։

Հայտնի է նաև, որ Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսի Բոստոնի ճառի բովանդակությունը դժգոհություն էր ստեղծել ամենից ավելի հենց նույն կուսակցության ղեկավար շրջանակներում, և այդ՝ շատ հասկանալի պատճառներով։

Այսուհանդերձ, անհավատարի «միամտությամբ» գրքույկը ասում է. «Ի՞նչ կար այնքան խորթ այդ ոգեշունչ ճառին մեջ, ի՞նչ կար այնքան ընդվզեցուցիչ այդ հայրապետական պատգամին մեջ». և ապա՝ «Ի՞նչ կապ կար Խորեն Վեհափառի խոսած ճառի և եպիսկոպոսաց ժողովի եկեղեցական բարեկարգչական աշխատանքներում միջև»։ Եվ հեղինակը անթիլիասական ծանոթ, հիվանդագին հոգեբանությամբ ավելացնում է. «Պարզ է որ ուրիշ ազդակներ միջամտեցին հարցին, պատճառներ՝ որոնց հայտնաբերումը կյունք պատմությանն»։

Անթիլիասի հրատարակությունը իզուր տեղ փորձում է ինչ-որ խորհրդավոր ազդակներ տեսնել այնտեղ, որտեղ ամեն ինչ պարզ է և հասկանալի։ Բավական է, որ ողջամիտ ընթերցողը պարզապես կարդա Խորեն կաթողիկոսի արտասանած Բոստոնի ճառը, որպեսզի ամեն ինչ ճիշտ հասկանա և հայտնաբերի, առանց... պատմությանը թողնելու։ Դրա լավագույն ապացույցն այն է, որ անցյալ մայիսի սկզբին ինքը Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսը դիմել էր տ. Եղիշե պատրիարքին, նրա Հոռոմ այցելության առիթով, որ հայտնի դարձնի Ամենայն Հայոց Հայրապետին, թե իրականում ինքը՝ Խորեն կաթողիկոսը նման բովանդակությամբ ճառ չի արտասանել Բոստոնում, և թե «Հայրենիք»-ի մի աշխատակից իր ուզածի պես խմբագրել է այն։ Եթե ճիշտ է այդ իրողությունը, սպասելի է, որ Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսությունը հրապարակով հայտնի այդ մասին։

Այնքան ժամանակ, որ Խորեն կաթողիկոսը իր վրա է վերցնում պատասխանատվությունն այդ ճառի բովանդակության, նշանակում է, որ նա հրապարակով և պաշտոնապես իր վրա է վերցնում **կուսակցական հանգամանք և քաղաքական շեշտված դիրքավորում**։ Կա՞ր այդպիսի անհրաժեշտություն մի անգամ ևս հիշեցնելու, որ նման դիրքավորումով և հայտարարություններով իզուր տեղը ստեղծվում են ծանր ու անել կացություններ հայ կյանքում։ Եթե մեր կաթողիկոսներն ու մեր հոգևոր առաջնորդները նման բովանդակությամբ ճառերով և նման կուսակցական դիրքավորումներով հանդես գան, ապա այլևս ո՞րն է տարբերությունը հոգևորականների և աշխարհական, քաղաքական գործիչների միջև։ Նման պայմաններում այլևս ինչպե՞ս հնարավոր կլինի կենսագործել **եկեղեցու միարար և խաղաղարար առաքելությունը**։

Այո՛, ճշմարիտ է, որ Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսի այդ ճառը մի պահ ջնջեց մեզ բոլորիս Մայր Աթոռում, և, ծանրորեն ճնշող մտահոգությանց ներքև, Հայոց Հայրապետը հեռագրեց Խորեն կաթողիկոսին 13 սեպտեմբերին, թե ի հետևանս այդ ճառով ստեղծված նոր կացության, բարվոք է, որ եպիսկոպոսաց ժողովը քննարկի «Հայ եկեղեցու միության ամրապնդում» հասցը, որպեսզի Կիլիկյան Աթոռի եպիսկոպոսների բերաճից վերջապես լսենք, թե ի՞նչ է հետապնդում Անթիլիասը, դեպի ո՞րն է գնում, ո՞րն է լինելու նրա ապագա

գործունեության ուղղությունը, ո՞րն է նշմարությունը Բոստոնի մատի վերաբերյալ և այլն:

Եվ, ի վերջո, ինչո՞ւ Անթիլիասը այդքան պետք է սրտնեղեր. ընդհակառակն, դա լավ առիթ պետք է նկատեր, որ իր եպիսկոպոսները Մայր Աթոռում գումարված ժողովում գուցե կարողանային իսկից լուսաբանություններով փարատել ստեղծված մտահոգություններն ու կասկածները:

Ավելացնենք նաև, որ Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսը 14 սեպտեմբեր 1969 թ. «Այգ» օրաթերթին կատարած իր հայտարարություններով. եկավ առավել մտահոգիչ դարձնելու կացությունը, որովհետև այն բացահայտ խախտում եղավ Մայր Աթոռի և Կիլիկյան Աթոռի (Գարեգին եպս. Սարգսյանի) միջև գոյացած համաձայնության, ըստ որի Կիլիկյան եպիսկոպոսները պիտի մասնակցեին եպիսկոպոսաց ժողովին միմիայն իրենց Կիլիկյան Աթոռի միաբանի հանգամանքով: Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսի այդ հայտարարությունների Ամենայն Հայոց Հայրապետի սեպտեմբեր 13-ի հեռագրից հետո լինելը ըստ էության ոչինչ չի փոխում: Կայացած համաձայնության խախտումը մնում է խախտում, և, հետևաբար, Մայր Աթոռիս բոլոր առարկություններն այդ մասին մնում են ի գործ:

2. Երբ սեպտեմբերի 23-ին Մայր Աթոռում կարդացվեց Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսի հեռագիրը, որով նա հայտնում էր, թե Կիլիկյան Աթոռի եպիսկոպոսները չեն մասնակցելու եպիսկոպոսաց ժողովին, Ամենայն Հայոց Հայրապետը, միշտ հաշտարար ոգով, սեպտեմբեր 24-ին հեռագրեց՝ խոստանալով և վստահեցնելով Խորեն կաթողիկոսին, թե «Զեզ անհամաձայնություն հարցը այստեղ կլուծենք համախորհուրդ Զեր եպիսկոպոսներու հետ: Զեզ կվստահեցնենք թե որևէ անհարմար կացություն չստեղծվիր Զեր Աթոռի՝ համար: Մենք վերստին կհրավիրենք Զեր եպիսկոպոսները Էջմիածին ժողովի: Եպիսկոպոսական ժողովը սեպտեմբեր 27-ին»:

Պարզ էր, որ Ամենայն Հայոց Հայրապետը ամեն գնով ցանկանում էր, որ Կիլիկյան եպիսկոպոսները մասնակցեին ժողովին՝ վստահեցնելով, թե որևէ անհարմար կացություն չի ստեղծվի նրանց համար ս. Էջմիածնում: Եթե Կիլիկյան եպիսկոպոսները իրոք ճիշտ հավանաբար կացությունը, ուղիղ կարդային Ամենայն Հայոց Հայրապետի հոգին ու գային ս. Էջմիածին, հնարավոր կլիներ ամեն ինչ կարգավորել, առանց վեճի, առանց որևէ անախորժության՝ «Հայ եկեղեցու ներքին միության ամրապնդում» հարցի քննարկումը թողնելով եպիսկոպոսաց ժողովից հետո կազմվելիք հանձնախմբին:

Այս էր, այո՛, իմաստը Վեհափառ Հայրապետի 24 սեպտեմբեր 1969 թվակիր հեռագրի:

Է. Եպիսկոպոսաց ժողովից հետո Ամենայն Հայոց Հայրապետը, ստաջանորդված նույն ոգով և նկատի ունենալով նաև Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսի 26 օգոստոս 1969 թվակիր նամակով կատարված առաջարկությունը, այլև ընթացք տալով եպիսկոպոսաց ժողովի ցանկությանը, 30 հոկտեմբեր 1969-ին հրավիրեց Խորեն կաթողիկոսին, որ իր Աթոռի կողմից 2—3 լիազոր-ներկայացուցիչներ նշանակի և ուղարկի ս. Էջմիածին, որպեսզի Ամենայն Հայոց Հայրապետի նշանակած լիազորների հետ եղբայրորեն քննարկեն բոլոր այն կացությունները, որոնք ներքին տագնապներ և պառակտումներ են ստեղծել սիյուռքի եկեղեցու ծոցում շատ տեղեր, ու աշխատեն օրինական և գործնա-

կան լուծումներ գտնել՝ համրապնդումն հայ եկեղեցու ներքին միության և ի միխթարություն հայ հավատացյալ ժողովրդի:

Ի խոստ ցավալի է հաստատել, որ Անթիլիասի գահակալը ցարդ չի ընդունալ հայրապետական հրավերին և առհասարակ որևէ պատասխան չի տվել: Խիստ հատկանշական է, որ Անթիլիասի հրապարակած գրքույկն էլ բնավ չի անդրադառնում Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի այդ հրավեր-նամակին:

Անհատականալի է մնում, թե ինչո՞ւ Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսը եպիսկոպոսաց ժողովից առաջ կատարած իր առաջարկին ընթացք չի տալիս եպիսկոպոսաց ժողովից հետո: Հիմնականում որևէ նոր կացություն չի ստեղծվել եպիսկոպոսաց ժողովից հետո: Եկեղեցու բարեկարգության հարցերը, որոնք թվում են, թե առավել հետաքրքրում են Կիլիկյան Աթոռին, ուսումնասիրության ընթացքի մեջ են, որևէ որոշում չի տրվել, և քննարկումներն ու նախագծերի պատրաստման աշխատանքները դեռևս մեկ-երկու տարի կարող են տևել, աշխատանքներ, որոնց լավ է, ցանկալի է, որ մասնակցեն նաև Կիլիկյան եպիսկոպոսները: Հետևաբար ի՞նչ պատճառ կա, որ Անթիլիասի գահակալը մերժի 30 հոկտեմբեր 1969 թվի հայրապետական հրավերը:

Ը. Անթիլիասում հրապարակված գրքույկը սահման-անցնում է Հայաստանյայց եկեղեցու ծոցում ծանր տագնապ ստեղծող և սփյուռքի հայությանը կլանքը քաքյալող հիմնական հարցի վրայից՝ քողարկելով այն «մեր Աթոռի ըմբռնումը», «մեր հստակ տեսակետը» և այլ բացատրություններով:

Անթիլիասի «հստակ տեսակետ» և «ըմբռնում» առաձը իրոք նրա հստակ քաղաքականությունն է՝ սփյուռքի եկեղեցիներն ու ժողովուրդը ս. Էջմիածնից բաժանելու և Անթիլիասի Աթոռին միացնելու: Հենց այդ հստակության մեջ է ամբողջ ողբերգությունը: Այո՛, հստակ է անթիլիասյան կեցվածքն ու ըմբռնումը. այն է՝ խոսքի իսկ չնառել գրավված թեմերի մասին, խոսքի իսկ չնստել Մրացյալ Նահանգաց և Մարսելի ապոսիոսի ողբերգական կացությանց մասին, խոսքի իսկ չնստել իր Աթոռի կանոնադրության 32-րդ և 33-րդ հոդվածների մասին, խոսքի իսկ չնստել իր հակապատմական և հակաօրինական հավասարազորության նորարարական տեսության մասին: Խոսքի իսկ չնստել՝ վերջ տալու համար հայ եկեղեցին և ժողովուրդը կիսելու և իրարից բաժանելու հակազգային քաղաքականությանը: Ահա բուն իմաստը և միակ պատճառը Անթիլիասի մերժման՝ մասնակցելու եպիսկոպոսաց ժողովին, մերժման՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի 30 հոկտեմբեր 1969 թվակիր հրավերին:

Թ. Մեզ վրա լուրջ տպավորություն չթողեց նաև Անթիլիասի հրատարակության «Հավելված»-ը և հատկապես Նյու-Շրլզի վերաբերյալ շարադրումը: Եվ ինչքա՞ն տարօրինակ ու բռնազբոսիկ են հնչում անթիլիասական հրատարակության մեջ «եկեղեցական կանոնական խախտում», «հայ եկեղեցվո կարգերուն հատուկ դարավոր կառուցվածքի հարված», «կանոնական ակնբախ խախտում հայ եկեղեցվո ավանդության» բացականչությունները: Որտե՞ղ էր այս հրատարակության հեղինակը տալը և ավելի տարիներից ի վեր: 24-րդ տեսնում ու չի՞ տեսնում մեր եկեղեցու կանոնների և ավանդությանց և դարավոր կառուցվածքի խախտումները, հարվածները, մեկը մյուսի ետևից, ծրագրված ձևով կատարված Անթիլիասի կողմից, շատ ու ավելի ծանր հետևանքներով, քան Նյու-Շրլզի խախտումը, որը տեղական և մասնակի բնույթ է կրում, և որն արդեն դատապարտվել է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կողմից ու հարցը փակվել «ոչ յօրինակ այլոց» վճռով, ինչպես վարվել էր նաև

հանգուցյալ Գևորգ Զ կաթողիկոսը նման երկու պարագաներում: Այս առթիվ հրապարակում ենք ման Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի և Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսի միջև փոխանակված նամակները:

Ժ. Եվ քանի որ կանոն, ավանդություն ու դարավոր եկեղեցական կրօնույց հարգելու մասին է խոսքը, տեղին է հիշել Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսի վերջին հակաօրիմական և Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հայրապետական իշխանության դեմ կատարած ծանրակշիռ ոտնձգությունը՝ Հայաստանը լքած, ուխտադրուծ և կարգալույծ Անդրեսասյան նախկին քահանայի պարագան, մի մարդու, որին Անթիլիասի գահակալը վերականգնել է քահանայական կարգի մեջ, առանց գոնե ձևականորեն տեղեկություն ուղեկու ազգիս Ընդհանրական Հայրապետից: Որտե՞ղ է Անթիլիասի օրինապահությունը, կարգապահությունն ու ավանդապահությունը:

Այս մասին Ս. Տ. Վազգեն կաթողիկոսը հատուկ նամակ ուղղեց Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսին, 12 փետրվար 1970 թվին, որը նույնպես մնաց անպատասխան:

Ահա թե ինչու, իրապես Անթիլիասի հետ Մայր Աթոռիս հարաբերությանց մասին գրեթե ասելիք բան չի մնացել այլևս:

Ե Զ Ր Ա Կ Ա Ց Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Հանրահայտ է և բոլորին ծանոթ Անթիլիասի քաղաքականությունը, այն է՝ բաժանել արտասահմանի հայ եկեղեցիները և հավատացյալ մեր ժողովրդին Մայր Աթոռ ու Էջմիածնից, քաղաքականություն, որն ավելի քան տասը տարիներից ի վեր հետապնդվում է և գործադրվում քալլ առ քալլ. քաղաքականություն, որը հստակորեն արտահայտվում է նաև Կիլիկյան Աթոռի նոր կանոնադրության 32-րդ և 33-րդ հոդվածներում:

Անցյալ տարի սեպտեմբերին, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը եպիսկոպոսաց ժողովին հրավիրեց Ս. Տ. Խորեն կաթողիկոսին և Կիլիկյան Աթոռի եպիսկոպոսներին՝ հույս ունենալով, որ միասնաբար և եղբայրաբար հնարավոր կլինի քննարկել մեր եկեղեցու միության ամրապնդման հարցը և վերացնել աղետալի տագնապի պատճառները: Նրանք մերժեցին զբաղվել այդ ամենակենսական հարցի քննարկումով և, իրենց իսկ խոստովանությամբ, այդ միակ պատճառով չեկան ու Էջմիածին:

Այնուհետև, ազգիս Ընդհանրական Հայրապետը հոկտեմբերի 30-ին հայրական սիրով նոր հրավեր ուղղեց Անթիլիասի գահակալին, որ ներկայացուցիչներ ուղարկի Մայր Աթոռ, նույն ցավոտ հարցի քննարկման համար, որպեսզի վերջ գտնի մեր եկեղեցու տագնապալի կացությունը: Ցարդ որևէ պատասխան չի ստացվել:

Այս բոլորը ստույգ ապացույցներ են, որ իրապես Անթիլիասը մտադիր չէ հրաժարվելու սփյուռքի հայ եկեղեցիները ու Էջմիածնից բաժանելու իր քաղաքականությունից:

Ուրեմն, ամեն ինչ պարզ է ու հստակ արևի լույսի պես: Մնացյալը ավելորդ շատախոսություն է և անգոր փորձ՝ հանրային կարծիքը շեղելու բուն, հիմնական հարցից:

Այնքան ժամանակ, որ Անթիլիասը կշարունակի այս հակաեկեղեցական ու հակաազգային քաղաքականությունը, իր կանոնադրությամբ իսկ հռչակված, բոլորս մեր նվիրական պարտքը պետք է նկատենք պաշտպանել հայ

եկեղեցու միությունը և Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածնի գերագույն հեղինակությունը, իբրև կենտրոն և գլուխ Հայաստանյայց եկեղեցու:

Բայց մենք դեռևս հույս ունենք, որ Անթիլիասի ափերին բարերար մի շունչ կփչի, և նրա գահակալը, պատասխանելով Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հրավերին, ս. Էջմիածին կողարկի իր լիազոր ներկայացուցիչներին, և միասնական ճիգերով ու եղբայրական փոխադարձ սիրով կվերացվեն ստեղծված տագնապի պատճառները ու կվերականգնվեն հայ եկեղեցու ներքին միությունն ու խաղաղ գործակցությունը օրինականության ոգով և հայ եկեղեցու ու ժողովրդի հիմնական և տևական շահերի գիտակցությամբ:

